

Úvod do soukromého práva: Právo soukromé a právo veřejné. Historické souvislosti, proces rekodifikace.

Doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph.D.
Doc. JUDr. Kateřina Ronovská, Ph.D.
PrF MU, Brno

Osnova:

- Soukromé právo a jeho odlišení od práva veřejného
- Vývoj soukromého práva
 - Období před vznikem moderních kodifikací
 - Obecný zákoník občanský (OZO)
 - Tvorba jednotného čs. občanského zákoníku
 - OZ 1950 a proces socializace čs. občanského práva
 - OZ 1964 a prohloubení socializace
 - Transformace občanského práva po r. 1990
 - Tzv. rekodifikace občanského práva

I. Soukromé právo a jeho odlišení od práva veřejného

Soukromé právo

- Upravuje vztahy mezi soukromými subjekty (FO, PO)
 - Srov. § 1 odst. 1 věta první OZ
- Veřejné právo: zejména upravuje vztahy k veřejné moci (zejména vůči státu)
 - Zásada legality veřejné moci X autonomie vůle
 - Čl. 2 Ústavy:
 - (3) Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.
 - (4) Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.
 - Podobně i čl. 2 odst. 2 a 3 LPS.

Odlišení soukromého a veřejného práva (teorie)

▪ Zájmová teorie:

D. 1. 1. „Ten, kdo chce studovat právo, musí nejdřív vědět, od čeho je slovo právo odvozeno. Právo (*ius*) je pojmenováno podle výrazu spravedlnost (*iustitia*), aneb jak to trefně definoval Celsus, právo je uměním dobrého a spravedlivého. 1. Správně nás každý označuje jako kněze spravedlnosti. Vždy sloužíme spravedlnosti a učíme znalost dobrého a spravedlivého, přičemž rozlišujeme právo od bezpráví, dovolené od nedovoleného, a toužíme vést lidi k dobru, a to nejen prostřednictvím strachu před trestem, ale také skrze povzbuzení odměnou, zabýváme se, pokud se nemýlím, skutečnou, a nikoli předstíranou filosofií. 2. Toto studium má dvě základní části, právo veřejné a právo soukromé. Právo veřejné je to, které upravuje organizaci římských věcí veřejných, právo soukromé se vztahuje k zájmu jednotlivce. Vždyť jedny úpravy slouží zájmu veřejnému, druhé soukromému. Veřejné právo se týká svátostí, kněží a státních úředníků. Soukromé právo se rozděluje na tři části ...“

- Problémy zájmové teorie
 - Pb: vágnost – nepomůže k řešení složitých případů
 - Př.: koupě počítačů pro soudy

- **Mocenská teorie** : kritériem je nadřazenost, resp. podřazenost – zda lze jednostranně ukládat práva či povinnosti
 - Správní akt X smlouva
 - Problémy mocenské teorie:
 - Vztah rodičů a dětí (srov. § 857 odst. 1 OZ)
 - Veřejnoprávní smlouva
 - Pracovní právo

■ Teorie přiřazení

- **Teorie organická:** rozhodujícím kritériem je skutečnost, zda se právní subjekt ocitá v určitém právním poměru (vztahu) z důvodu svého členství v některém veřejném svazku či nikoli.

Zaměření na právní poměr

- **Teorie zvláštního práva:** k veřejnému právu náleží právní normy, které předpokládají jako svůj subjekt právě nositele veřejné moci

Zaměření na normy

X pojetí v judikatuře NSS (Vztah soukromého a veřejného práva chápe Nejvyšší správní soud jako vztah obecného a zvláštního práva. Z teorie veřejného práva jako zvláštního práva k „obecnému“ právu soukromému pak mj. vyplývá, že některé normy soukromého práva lze použít i ve veřejném právu tam, kde veřejnoprávní úprava chybí či je kusá a kde nelze dospět k rozumnému závěru, že absence či kusost úpravy má svůj samostatný smysl a účel. 6 As 75/2015)

- Příklady:
 - Koupě počítačů pro soudy
 - Veřejnoprávní smlouvy
 - Rodičovská odpovědnost

- **Užití teorií k rozlišení soukromého a veřejného práva**
 - Tzv. typové pojmy
 - Typické znaky veřejného práva:
 - Dotčení veřejných zájmů
 - Nadřazené postavení jedné strany právního poměru vůči druhé
 - Spojení alespoň jedné strany s výkonem veřejné moci
 - Typické znaky soukromého práva
 - Týká se primárně soukromých zájmů + nedotčení veřejných zájmů nebo jen malá intenzita spojení s veřejným zájmem
 - Rovnost subjektů v tom smyslu, že jeden druhému nemůže jednostranně přiznávat práva nebo ukládat povinnosti
 - Regulace vztahů mezi jednotlivci, nikoli vůči nositelům veřejné moci

- **Tzv. metoda právní regulace:** specifický způsob právního regulování, vyjadřující povahu a míru působení jednotlivých účastníků právního vztahu na vznik a rozvíjení tohoto vztahu, resp. vyjadřující povahu míru účasti subjektů právního vztahu na formování jeho obsahu ... jinými slovy: právním řádem předvídaný způsob vzniku a utváření obsahu právních vztahů posuzovaný z hlediska společenské aktivity samotných účastníků, kteří do těchto vztahů vstupují (Macur)

Význam rozlišení práva soukromého a veřejného

- Zvláštní problém veřejného práva: omezení veřejné moci (srov. čl. 2 Ústavy, čl. 2 LPS)
- Příslušnost orgánů veřejné moci
 - § 7 odst. 1 OSŘ: „V občanském soudním řízení projednávají a rozhodují soudy spory a jiné právní věci, které vyplývají z poměrů soukromého práva, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány.“
 - § 169 SprŘ, kde je upravena příslušnost správních orgánů k řešení sporů z veřejnoprávních smluv
 - Pb. Náhrada škody z porušení veřejnoprávní smlouvy; bezdůvodné obohacení z plnění podle neplatné veřejnoprávní smlouvy (Konf 10/2015-11)

Nezávislost uplatňování soukromého práva na uplatňování veřejného práva

- § 1 odst. 1 věta druhá: „Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.“
- Srov. např.
 - § 5 odst. 2: „Proti vůli dotčené strany nelze zpochybnit povahu nebo platnost právního jednání jen proto, že jednal ten, kdo nemá ke své činnosti potřebné oprávnění, nebo komu je činnost zakázána.“
 - § 580 odst. 1: „Neplatné je právní jednání, které se příčí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.“
- Význam:
 - Izolace práva soukromého a práva veřejného?
Srov. princip jednoty právního řádu
 - Předpoklady aplikace soukromého práva mají být hledány primárně v právu soukromém
 - Není přípustné mechanické působení veřejnoprávních norem do soukromoprávní regulace (je třeba zvláště zkoumat smysl a účel)

K doplnění

- Melzer/Tégl, komentář k § 1, s. 20 – 44.

II. Vývoj soukromého práva

Období před vznikem moderních kodifikací

- Zásadní vliv římského práva
 - Ve starověku
 - V novověku v rámci procesu tzv. recepce
- Vývoj na dnešním území ČR
 - Země se samostatným právním řádem
 - Království české
 - Markrabství moravské
 - Slezská knížectví ...
 - Právní partikularismus (právo zemské a práva zvláštní, např. městské, kanonické, horní atd.)

- Prameny práva:
 - Právní obyčej (často sepisován v tzv. právních knihách)
 - Rozhodnutí panovníka
 - Soudní nález
 - Sněmovní usnesení
 - Kodifikace
 - Zemské právo:
 - Vladislavské zřízení zemské (Čechy, 1500)
 - Moravská zemská zřízení (1535, 1545)
 - Obnovená zřízení zemská (Čechy: 1627, Morava:
 - Městské právo: Práva městská Království českého (a Markrabství moravského)

První vlna kodifikací

- Idea kodifikace: schopnost shrnout platná pravidla do jednotného kodexu
 - Jednotnost práva – překonání právního partikularismu
 - Úplnost
 - Přehlednost: systematika
 - Bezrozpornost
 - Právní jistota: psané právo, nahrazení práva obyčejového
- Pb.: idealizace kodifikace
- Srov. spor o kodifikaci: Savigny X Thibaut
 - Savigny: způsobilost doby k zákonodárství
- Období první vlny kodifikací soukromého práva:
 - 1756: bavorská kodifikace: Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis
 - 1794: Prusko: Allgemeines Landrecht (obecné zemské právo)
 - 1804: Francie: Code civil (Code Napoléon)

Obecný zákoník občanský (OZO)

- 1853: kompilační komise – Brno, následně přesunuta do Vídně
- **1766: Codex Theresianus**
 - Vytýkána byla rozvláčnost, učebnicový charakter – tedy zejména forma, nikoli obsahové řešení právních otázek
 - Za tímto účelem bylo rozhodnuto o přepracování osnovy
- **1776: Hortenova osnova**
 - Pb.: práce na všeobecném řádu soudním (1781)
 - **1786: Josefínský občanský zákoník** – obecný zákoník občanský, první díl

- **1797: Martiniho osnova**
 - Platila jako tzv. **Západohaličský občanský zákoník** (téhož roku začala platit pro celou Halič)
 - Poslední etapa: Franz v. Zeiller, Sonnenfels
 - **1811: obecný zákoník občanský**
 - Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)
 - 1812: první český překlad: kniha všeobecných zákonů městských
 - Výrazný vliv přirozenoprávního myšlení
 - § 16: „Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otroctví nebo nevolnictví a k tomu se vztahující výkon moci nejsou v těchto zemích dovolena.“
- Základní práce: Zeillerův komentář k OZO

Vývoj po přijetí OZO

- Do r. 1850: období exegeze, nekritické přejímání textu (v rozporu se samotným OZO; srov. § 7)
 - Základní rozvoj spočíval na dvorských dekretech v podobě tzv. autentické interpretace
 - Základní dílo: Nippel: Komentář k OZO
- 1850 – 1880: vliv historickoprávní školy
 - Tzv. pojmová jurisprudence
 - Historickoprávní škola: Savigny, Puchta
 - Josef Unger, Adolf Exner, Antonín Randa, Franz Hofmann, Leopold Pfaff
 - Sbírka rozhodnutí OGH: Glasser – Unger

- 1880 – 1900:
 - Navazuje na předchozí období
 - Vydání materiálů z doby přípravy OZO (protokoly jednání komise)
 - Nové procesní předpisy
 - Nový knihovní zákon

- 1900 – 1918
 - Vliv německého BGB
 - Příprava novely OZO: 3 dílčí novely 1914 – 1916

Další významné soukromoprávní kodifikace

- 1862: obchodní zákoník – společný pro celý Německý spolek (účinnost od r. 1863)
- Pracovní právo kodifikováno nebylo. Základem byla úprava služební smlouvy, která byla doplňována zvláštními zákony zejména o ochraně dělnictva.

Tvorba jednotného čs. občanského zákoníku

- 1918 – 1938:
 - ČSR
 - Příprava unifikovaného soukromého práva
 - 20. léta: přípravné práce, návrhy subkomitétů
 - 1931: návrh superrevizní komise
 - 1937: vládní návrh OZ

Občanský zákoník z roku 1950 a proces socializace čs. občanského práva

- Překonání právního dualismu
- Socializace – viz dále
- Struktura – pandektistická :
 - Obecná část
 - Práva věcná
 - Právo závazkové
 - Právo dědické
- Samostatně zákon o právu rodinném z r. 1949

Socializace občanského práva

- § 1 OZ 1950: „Základem občanských práv je ústavou zaručený společenský řád lidově demokratické republiky a její socialistická výstavba.“
- § 3 OZ 1950: „Nikdo nesmí zneužívat občanských práv ke škodě celku.“
- Výklad projevů vůle: § 31 OZ 1950
 - (1) Projev vůle je třeba vykládat tak, jak to se zřetelem k okolnostem, za kterých byl učiněn, odpovídá pravidlům socialistického soužití.
 - (2) Jde-li o právní úkon, který má význam pro plnění jednotného hospodářského plánu, je třeba projev vůle vyložit v souladu s úkoly plánem uloženými.
- § 36 OZ 1950
 - (1) Neplatný je právní úkon, který se přičí zákonu nebo obecnému zájmu.
 - (2) Je-li právní úkon neplatný, protože se přičí zákonu nebo důležitému zájmu obecnému, může soud na návrh prokurátora vyslovit, že to, co bylo plněno straně, která o neplatnosti věděla, propadá ve prospěch státu.

- Návaznost i v právu procesním:
 - § 6 OSŘ 1950

(1) Má-li prokurátor za to, že toho vyžaduje ochrana zájmu státu nebo pracujících, může v kterémkoli období vstoupit do řízení a je pak oprávněn ke všem procesním úkonům, které může vykonat účastník podle stavu řízení.

(3) Je-li k zahájení řízení třeba návrhu, může takový návrh učinit i prokurátor, má-li za to, že toho vyžaduje ochrana zájmů státu nebo pracujících. Účastníkem řízení je pak i prokurátor; není však oprávněn k procesním úkonům, jimiž se nakládá s předmětem řízení.

- **Rozdílné druhy vlastnictví - §§ 100 a násl.**
 - Socialistické vlastnictví (§ 101)
 - Státní vlastnictví
 - Družstevní vlastnictví
 - Osobní vlastnictví (§ 105)
 - Soukromé vlastnictví (§ 106)

Vlna kodifikací v 60. letech

- Tzv. socialistická ústava z roku 1960
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
 - Již neobsahoval majetkové manželské právo
- Zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu)
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 109/1964, hospodářský zákoník
- Zákon č. 35/1965 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon)
- Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce

OZ 1964 a prohloubení socializace

Přehled systematiky zákona:

- Zásady občanskoprávních vztahů
- Část první: obecná ustanovení
 - Účastníci občanskoprávních vztahů (občané, socialistické organizace)
 - Zastoupení, právní úkony
 - Zajištění práv a povinností
 - Změna práv a povinností
 - Promlčení

- Část druhá: socialistické společenské vlastnictví a osobní vlastnictví
- Část třetí: osobní užívání bytu, jiných místností a pozemků
- Část čtvrtá: služby
 - Obecná ustanovení o poskytování služeb
 - Prodej zboží v obchodě, půjčování věcí (úplatné!), zhotovení věci na zakázku, oprava a úprava věci, obstaravetelské služby, ubytovací služby, přepravní služby, právní pomoc advokátní organizace, peněžní služby, pojištění

- Služby (§ 222 odst. 1): Službami poskytují socialistické organizace občanům věcná plnění, výkony, jakož i jiná plnění k uspokojení jejich hmotných a kulturních potřeb.

- Část pátá: práva a povinnosti z jiných právních úkonů
 - Občanská výpomoc (§ 384): (1) Jestliže občan pro jiného občana na jeho žádost provede nějakou práci, poskytne mu půjčku nebo jinak vypomůže, jde o občanskou výpomoc. (2) Poskytnutí občanské výpomoci musí být v souladu s pravidly socialistického soužití.
 - Jiné smlouvy: přenechání bytu v rodinném domku, přenechání části bytu, přenechání nemovitosti k dočasnému užívání, koupě, výměna a darování, obstarání záležitosti jiného, veřejná soutěž.
- Část šestá: Odpovědnost za škodu a za neoprávněný majetkový prospěch

- Část sedmá: dědění
- Část osmá: závěrečná ustanovení

Hospodářský zákoník

HLAVA PRVNÍ

Hospodářskoprávní vztahy

§ 1

Hospodářský zákoník upravuje ze vztahů vznikajících při řízení národního hospodářství a při hospodářské činnosti socialistických organizací:

- plánovité řízení národního hospodářství a socialistické společenské vlastnictví,
- organizaci hospodářské činnosti, postavení socialistických organizací a jejich hospodaření,
- spolupráci socialistických organizací a jejich majetkovou odpovědnost za porušení stanovených povinností,
- platební a úvěrové vztahy socialistických organizací.

Zákoník mezinárodního obchodu

§ 2

Předmět úpravy

(1) Za vztahy vznikající v mezinárodním obchodním styku se ve smyslu tohoto zákona považují:

- a) majetkové vztahy, na základě nichž došlo nebo má dojít za úplatu poskytovanou v jakékoliv formě k převodu věcného, závazkového nebo jiného práva nebo hospodářské hodnoty mezi osobami, které nemají sídlo (bydliště) na území téhož státu;
- b) majetkové vztahy, jejichž předmětem je užívání věci nebo využití práva nebo jiné hospodářské hodnoty, jež se má uskutečnit na území státu, na němž nemá některý z účastníků své sídlo (bydliště);
- c) majetkové vztahy, jejichž předmětem je činnost nebo zdržení se činnosti, nemají-li všichni účastníci sídlo (bydliště) na území téhož státu;
- d) majetkové vztahy vznikající z obstarávání nebo z uskutečňování námořní přepravy zásilek nebo najímání lodi nebo uzavírání smluv o provozu lodí;

- e) majetkové vztahy z jiné přepravy, při níž místo odeslání a místo určení nejsou na území téhož státu nebo jsou na území státu, na němž nemá některý z účastníků své sídlo (bydliště);
- f) majetkové vztahy z bankovního styku mezi účastníky nemajícími sídlo (bydliště) na území téhož státu, nebo uskutečňují-li se tyto vztahy v souvislosti s některým z ostatních vztahů uvedených v tomto odstavci;
- g) majetkové vztahy vznikající z pojištění proti nebezpečí škody hrozící v souvislosti s některým z ostatních právních vztahů uvedených v tomto odstavci;
- h) majetkové vztahy, jejichž předmětem je kontrolní činnost uskutečňovaná v souvislosti s některým z ostatních právních vztahů uvedených v tomto odstavci
- ch) jiné majetkové vztahy vznikající v souvislosti s některým z předchozích právních vztahů uvedených v tomto odstavci, zejména v důsledku jejich změny nebo zániku, nebo vzhledem k neplatnosti úkonu, který je měl založit, nebo odporovatelnosti právních úkonů, jimiž jsou zkracováni účastníci těchto vztahů, nebo vznikající v souvislosti s jejich zajištěním, plněním nebo porušením povinností nebo uplatněním práv z nich plynoucích, pokud jsou upraveny v tomto zákonu;
- i) jiné majetkové vztahy vznikající mezi obchodníky, kteří nemají sídlo (bydliště) na území téhož státu.

(2) Zákon se nevztahuje na majetkové vztahy uvedené v odstavci 1, je-li nebo musí-li být při jejich vzniku účastníkům nepochybně zřejmé, že vznikají, aby byly na území Československé socialistické republiky uspokojovány osobní potřeby alespoň jednoho z jejich účastníků nebo jiné vlastní potřeby účastníka. Zákon se však vztahuje i na takový právní vztah, je-li nebo musí-li být účastníkům zřejmé, že tento právní vztah tvoří právně celek se vztahem, při němž k uspokojování takových potřeb nedochází.

(3) Zákon se nevztahuje na nabývání nemovitostí.

Struktura ZMO

- **Úvodní ustanovení** (účel zákona, předmět úpravy atd.)
- **Společná ustanovení** (osoby, věci, právní úkony, zastoupení, počítání času, promlčení a vydržení): *obecná část*
- **Obecná ustanovení o závazcích** (*obecná část závazkového práva*)
- **Zvláštní ustanovení o některých závazcích** (kupní smlouvy, nájemní smlouva, o dílo atd.; i závazky ze zákona: jednatelství bez příkazu, bezdůvodné obohacení, upotřebení věci pro jiného, povinnost k náhradě škody)

Transformace občanského práva po roce 1990

- Zákon č. 509/1991 Sb.: tzv. velká novela OZ
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
- Současně:
 - Zrušení hospodářského zákoníku
 - Zrušení zákoníku mezinárodního obchodu

- Zákon č. 91/1998 Sb.: tzv. velká novela rodinného práva

Tzv. rekodifikace občanského práva

- Dokončení procesu transformace soukromého práva
- Občanský zákoník roku 2012
 - Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon o obchodních korporacích (90/2012 Sb.)
- Zákon o mezinárodním právu soukromém (91/2012 Sb.)

Literatura k vývoji soukromého práva na území ČR

- Přehled: Horák, O. in Melzer/Tégl, komentář k OZ, sv. I
- Prameny: Schelle, K., Tauchen, J. Občanské zákoníky. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2012

Příklad: spadené jablko na sousední pozemek

- **Koldínova Práva městská:** čl. K. XXIII: Jesli žeby štěp aneb strom ve dnu sauseda tvého vyrostl a kořeni do gruntův aneb pod grunty stavení tvého pustil, a tím kořením stavení tvému by škodil: saused k vytětí takového stromu právem přidržám bude. Neb strom, kterýž tak škodí cizímu stavení a gruntu, má vyťat býti. Ale strom, kterýž by na poli, na vinici, na zahradě a na chmelnici toliko škodil, má z té strany, odkudž škodí a stíní, okleštěn býti od pána svého; lež by saused jeho to od něho snésti a vytrpěti chtěl, přestana na tom ovotci, kteréžby z ratolestí toho stromu na jeho dno visutých a obrácených padalo; proto, že takové ovotce těm podle práva náleží, kdož taková zastínění gruntův svých od stromův a štěpův sauseda svého snášejí.

- **OZO:** § 422: „Každý vlastník pozemku může kořeny cizího stromu ze své půdy vytrhati a větve do jeho vzduchového prostoru visící uřezati nebo jinak jich užítí.“
 - Právo přepadu. Rouček/Sedláček: Komentář k čsl. OZO, sv. II., Praha: Linhart, 1935, str. 461.

- OZ 1950: § 109: „Vlastník věci (...) Proto nesmí (...) nešetrně nebo v nevhodné roční době vytrhat ze své půdy kořeny cizího stromu nebo oklestit větve přesahující na jeho pozemek.

- OZ 1964: § 127 odst. 1: „(1) Vlastník věci (...). Proto zejména nesmí (...) v nevhodné roční době odstraňovat ze své půdy kořeny stromu nebo odstraňovat větve stromu přesahující na jeho pozemek.“

- NOZ: § 1016 odst. 1: „Plody spadlé ze stromů a keřů na sousední pozemek náleží vlastníkovi sousedního pozemku. To neplatí, je-li sousední pozemek veřejným statkem.“

Děkuji za pozornost